

MAAS, ZAND, GRIND, ... NATUURONTWIKKELING

Martine Lejeune, Stichting Ark, A. Vesaliuslaan 8, B-3500 Hasselt

De Maas, 920 km en iets meer rivier, migratie-as, waterlint, transportroute, (drink)waterleverancier, vis- en recreatiewater, natuurtalent, ... rond wier grillen, kunsten en kuren in Limburg het natuurontwikkelingsplan Levende Grensmaas (een combinatie van de Nederlandse en de Vlaamse plannen) wordt opgebouwd en in een breder perspectief het project Maas Internationaal.

DE MAAS

De Maas de kans geven om te laten zien wat ze kan, is het eerste uitgangspunt van de natuurontwikkelingsvisie. Dat ze heel wat kan, heeft ze in de loop van de eeuwen al een aantal keren laten zien, vaak in het groot en vaak ook tot schade van de niet-begrijpende mens. Hierover verhaalt in dit Maandblad het artikel van Dick Hamhuis. Maar ook op minder grote schaal is er altijd weer dat ingewikkelde spel van erosie en sedimentatie, van materiaal meenemen en het op een andere plek, wie weet waar, weer afzetten. En hoe groter de snelheid van het water, hoe groter de omvang van het materiaal dat kan meegenomen worden: slib, klei, zand en grind. Het is een boeiend schouwspel dat ook zijn onmiddellijke gevolgen heeft voor de ontwikkeling van de overstroombare gronden langs de Maas.

Een aantal van deze gebieden is sinds langere of kortere tijd ingericht als voorbeeldterrein voor natuurontwikkeling. In die terreinen kan de rivier haar gang gaan en kunnen mensen komen kijken naar de resultaten hiervan. Een van die voorbeeldgebieden is de Kerkeveerd bij Stokkem (B). Hier, zoals op veel andere plaatsen, heeft de Maas tijdens de laatste hoogwaters iets van haar kunsten laten zien. Hierover is in de vorige themanummers meer uitvoerig geschreven (zie o.a. VAN DEN BERG, 1996; SCHEPERS, 1995). Bijna had ze hier weer haar stroomgeul verlegd. Achter de doorgebroken en inmiddels weer herstelde dijk hebben grind- en zandafzettingen gezorgd voor scherpe grenzen in het terrein die

zich ook in de begroeiing manifesteren. Dat blijkt uit de vegetatiekartering die Kris van Looy en Gijs Kurstjens in het gebied hebben uitgevoerd.

GRAZERS

In natuurlijke rivierecosystemen horen grote grazers thuis. De oorspronkelijke grote planteneters van het rivierengebied waren vooral herten, bevers en everzwijnen en in mindere mate wilde runderen; wilde paarden waren er vooral voor de laatste IJstijd. Deze dieren zijn echter of uitgestorven of door de mens verjaagd. In de voorbeeldterreinen voor natuurontwikkeling wordt hun rol overgenomen door half-wilde Konik-paarden en Galloway-runderen.

Begrazing gebeurt in dichtheden die de natuurlijke draagkracht van het gebied niet te boven gaan. Het gaat dan om een volwassen paard of rund per drie à vier ha. Bij zo'n begrazingsdichtheid is de verwachting dat zich zowel bos als struikgewas, ruigte en grasland zal ontwikkelen. Voorbeeldterreinen waar deze manier van beheren al iets langer wordt doorgevoerd (Koningssteen bij Thorn bv.) tonen dat dit inderdaad ook het geval is.

ANDER WATER

De Maas staat als 'watersysteem' niet apart. Vanuit de flanken stromen beken toe en relatief schoon grondwater, dat plaatselijk als

kwel aan de oppervlakte komt. Het Grensmaasproject zal deze watersystemen beïnvloeden. Dit heeft zijn weerslag op de mogelijke ontwikkelingen van flora en fauna langs de Grensmaas. Voor wat betreft de lokale voorspellingen moet op (middel)lange termijn rekening worden gehouden met een vat vol onzekerheden. Hier wordt in het kader van het MER Grensmaas uitgebreid onderzoek naar gedaan.

ONDERZOEK

Veel mensen zijn nieuwsgierig naar wat er in de natuurontwikkelingsterreinen gebeurt. Sommigen willen persé weten hoe het met de paarden en runderen gaat en hoe (en of) ze de winter doorkomen, anderen zijn meer benieuwd naar de ontwikkelingen van de flora, de vegetatie en de andere dieren.

Die nieuwsgierigheid heeft ertoe geleid dat er in de loop van de voorbije jaren verschrikkelijk veel onderzoekswerk verricht is. Tientallen vrijwilligers hebben zich met een niet te stuiten energie gestort op het inventariseren. Afhankelijk van het terrein, de woonplaats en de persoonlijke voorkeur van deze enthousiastelingen, werden planten, vogels, zoogdieren, vlinders, bijen, wespen, kevers, spinnen...bekeken. Ook enkele officiële instellingen (o.a. het RIZA in Nederland en het Instituut voor Natuurbehoud in Vlaanderen) verrichtten waardevol onderzoek. Het resultaat is een amalgaam van interessant, maar ongecoördineerd werk, waarbij niemand nu precies weet wat er allemaal gaande is. De noodzaak om al deze krachten te bundelen en de energie een beetje in een richting te sturen, laat zich steeds sterker voelen. In hun bijdrage doen Frans Schepers en Ton Buijse een poging om alles op een rij te zetten.

In dit themanummer worden ook een paar voorbeelden van onderzoek voor het voetlicht gebracht. De lage waterstanden van de Maas gedurende de zomer van 1996 gaven

Peter Verbeek en Noël Geilen de mogelijkheid om de potenties van de Grensmaas voor de ontwikkeling van waterplantenvegetaties na te gaan. Theo Peeters raakte gefascineerd door de hoge 'kleiklif' met steilwand in Isabellegreend en verhaalt hier over het bijen- en wespenonderzoek dat hij daar verricht heeft.

Koen Van Den Berge en Stijn Vanacker gingen na wat de kansen zijn voor de terugkeer van Otters en Bevers in de Grensmaas. Het adequaat beschrijven van de zeer snel veranderende vegetaties van een dynamisch rivier-ecosysteem, is een van de leukste uitdagingen waar botanici momenteel mee geconfronteerd worden. Dat de klassieke, tijdrovende vegetatiekundige methodes nuttig kunnen aangevuld worden, wordt hier geïllustreerd aan de hand van de voorbeelden Kerkeweerd en Kleine Weerd. In de Kerkeweerd konden Kris van Looy en Gijs Kurstjens dankbaar gebruik maken van de scherpe grenzen die de Maas (voor hen) in het terrein gemaakt heeft. In de Kleine Weerd werd er geëxperimenteerd met een andere methode. In beide gevallen gaat het om karteringen die naderhand perfect herhaalbaar zijn, wat uiteraard heel belangrijk is als we de ontwikkelingen in de loop van de tijd willen na gaan en beschrijven.

SAMENWERKING

Het realiseren van een ambitieus project als Levende Grensmaas gaat natuurlijk niet zonder overleg en samenwerking tussen alle betrokken partijen. Na het ondertekenen van het samenwerkingsprotocol op 22 mei vorig jaar (zie WINSEMIUS & VAN HAELEST, 1996), werken de verschillende natuurorganisaties samen aan het realiseren van de doelstellingen van het protocol. In gezamenlijk overleg worden afspraken gemaakt en contacten gelegd voor lokale acties, zodat de Levende Grensmaas steeds dichterbij komt. Hoe een en ander praktisch in zijn werk gaat, wordt door Gijs Kurstjens en de andere projectmedewerkers geïllustreerd aan de hand van het voorbeeldproject Meers.

Het natuurontwikkelingswerk langs de Grensmaas krijgt dit jaar een extra impuls door financiële steun van Stichting Doen (Nationale Postcode Loterij). Met deze steun worden de komende jaren nieuwe voorbeeldgebieden ingericht en veldlesprogramma's opgezet aan weerszijden van de grens.

FIGUUR 1. Paarden en schaatsers gaan prima samen. Eijsder Beemden, januari 1997 (foto Bart Peters).

INTERNATIONAAL

Het Grensmaasproject levert een belangrijke bijdrage aan het ecologisch herstel van de rivier, maar we moeten ook verder kijken.. De Maas ontspringt nu eenmaal niet in Eijsden... en ze mondt niet uit in Roermond.

In de nu komende periode willen we kijken naar de initiatieven die in Wallonië, Frankrijk en langs de benedenloop van de Maas ontwikkeld worden, zodat de samenwerking verder kan worden uitgebouwd. Door veelvuldige contacten met alle betrokken verenigingen moet het op den duur mogelijk zijn om een gezamenlijke internationale strategie op te stellen voor de Maas en haar zijrivieren. Uiteindelijk is het de bedoeling om te komen tot een netwerk van natuurterreinen langs de Maas, van Langres tot Rotterdam, en langs de zijrivieren. In de volgende themanummers zullen we hierover verslag doen.

RECREATIE

Een dergelijk natuurnetwerk langs de Maas is niet alleen voor ecologen e.d. aantrekkelijk. Gelukkig maar! Wandelaars, fietsers en vissers maken nu al zo veelvuldig gebruik van de voorbeeldterreinen, dat het er soms gewoonweg druk is.

Echt rustig wandelen is er op een mooie zondagmiddag niet meer bij in de Eijsder Beem-

den of de Kleine Weerd. Bij aanhoudend vriesweer geven de dichtgevroren vijvers een bonte mengeling van grote en kleine schaatsers, sleeërs -en paarden!- te zien (figuur 1). Ook kanovaarders en roeiers profiteren van een meer natuurlijke rivier en als de waterkwaliteit beter wordt, zal zwemmen op veel plaatsen weer tot de mogelijkheden gaan behoren. Hoe die drukte zich verhoudt tot de aanwezige natuurwaarden is niet altijd duidelijk. Ten opzichte van de uitgangssituatie (vaak akker en weiland) zijn zowel natuur als recreant er doorgaans flink op vooruit gegaan.

Het feit dat sommige mensen die in de Kleine Weerd (12 ha!) komen wandelen, bang zijn dat ze zullen verdwalen als ze niet op de paden blijven, maakt duidelijk hoe ver de vervreemding van de natuur is voortgeschreden. De grotere, aaneengesloten terreinen, waar onvoorspelbaarheid en veranderlijkheid de boventoon voeren en die in het kader van het Grensmaasplan gerealiseerd zullen worden, kunnen ook op dat vlak een belangrijke rol vervullen.

LITERATUUR

- SCHEPERS, F., 1995. Natuurontwikkeling in het Limburgse Maasdal. Achtergronden en stand van zaken. *Natuurhist. Maandbl.* 84,6/7: 123-134.
 VAN DEN BERG, G., 1996. Sedimentatie en erosie in het zuidelijk Maasdal in 1995. *Natuurhist. Maandbl.* 85,6: 113-115.
 WINSEMIUS, P. & P. VAN HAELEST, 1996. Het Maasdal groener! *Natuurhist. Maandbl.* 85,6: 109.